

کتاب دولت

(۷)

گامی به سوی توسعه علمی

به اهتمام:

دکتر حسین سلیمی

انتشارات روزنامه ایران

گامی به سوی توسعه علمی

کتاب دولت (۷)

به اهتمام: دکتر حسین سلیمی

طرح روی جلد: حسن کریمزاده

لیتوگرافی: صبا

چاپ: غزال

چاپ اول: ۱۳۸۴

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۶۴-۶۷۰۷-۷۷-۷

مؤسسه فرهنگی مطبوعاتی ایران

تهران، خیابان خرمشهر ساختمان شماره ۲۱۲.

تلفن: ۸۷۶۱۷۲۰-۲

ایران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

گامی به سوی توسعه علمی / گردآوری حسین سلیمی: موسسه فرهنگی - مطبوعاتی

ایران - تهران: روزنامه ایران، موسسه انتشاراتی، ۱۳۸۳.

۴۵۹ص.

ISBN 964-6707-77-7

فهرستویسی براساس اطلاعات فیا

عنوان دیگر: توسعه علمی عملکرد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۷۶-۱۳۸۳)

عنوان دیگر: کارنامه دولت خاتمی: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

۱. خاتمی، محمد، ۱۳۸۴-۱۳۷۶. ۲. ایران - تاریخ - جمهوری اسلامی، ۱۳۷۶ -

۳. ایران. وزارت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. الف. ایران [روزنامه] ب. سلیمی، حسین،

۱۳۴۹ - - عنوان. ج. عنوان. عملکرد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۷۶-۱۳۸۳)

۳۵۱/۵۵۰۶۴۳

JQ

۱۷۸۶/۵۲۸۵

ج. ۷

کتابخانه ملی ایران

۴۱۴۷۳-۴۸۳

فهرست مطالب

- سپاس و قدردانی ۹
- سپاس و قدردانی مؤلف ۱۱
- توسعه علم و فرهنگ در برنامه سوم / سید محمد خاتمی ۱۲
- مقدمه‌ای بر «بررسی علمی جهش علم و فناوری در جامعه ایران» / دکتر حسین سلیمی ۱۵

بخش اول: کلیات

- آموزش عالی ایران؛ بستر توسعه مبتنی بر دانایی / احمد داوری ۲۵
- مقدمه‌ای بر: تغییر ساختار آموزش عالی ایران؛ الزامات، فرصتها و چالشها / حمید جاودانی ۴۳
- تصویب لایحه تغییر ساختار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از مجلس ششم تا مجلس هفتم ۵۷
- گزارشی از وضعیت طرحهای عمرانی دانشگاه‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری / محمدتقی نظریور- سعید پورزند ۸۴
- ارزیابی علم و فناوری در جمهوری اسلامی ایران / هیأت نظارت و ارزیابی علمی شورای عالی انقلاب فرهنگی ۹۸

بخش دوم: توسعه در حوزه آموزش

- تأثیر افزایش تعداد دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی در رشد و ارتقاء جامعه / حمیرا آزادمنش ۱۲۹

- سیاستها و عملکرد معاونت آموزشی (۸۲-۷۶)..... ۱۴۳
- بررسی افزایش کمی و اصلاح هرم اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و تأثیر آن در جامعه/ حمیرا آزادمنش..... ۱۶۹
- مجمع صنفی و دفاع از حقوق استادان دانشگاه/ گفت‌وگو با دکتر شمس‌السادات زاهدی، نخستین دبیرکل مجمع صنفی اعضای هیأت علمی..... ۱۸۶
- دانشگاه و دانشگاهیان: کمال مطلوب، وضع موجود/ گفت‌وگو با دکتر محمد رضا ضیائی بیگدلی..... ۱۹۲

بخش سوم: ارتقای شاخصهای پژوهشی

- تغییر فرهنگ پژوهش / گفت‌وگو با دکتر حسن شریفی..... ۲۰۷
- تولید علم در ایران و جهش بزرگ / حسین رمادان..... ۲۱۷
- جایگاه علمی ۳۰ کشور جهان / دیوید. ای. کینگ، عضو دفتر علوم و تکنولوژی انگلیس..... ۲۳۱
- سیمای واحدهای پژوهشی دارای مجوز از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری طی ۲۵ سال گذشته / مهندس مژده رحمانی / مهندس محمد برندک..... ۲۳۹
- جایگاه و عملکرد انجمنهای علمی در ایران / اکرم قدیمی..... ۲۴۹
- خلاصه اطلاعات مربوط به انجمنهای علمی ایران..... ۲۶۴
- ارزیابی پژوهشی بستری برای ارتقاء سطح کیفی پژوهش / گفت‌وگو با دکتر الهه حجازی..... ۲۷۲
- عملکرد واحدهای پژوهشی دارای موافقت قطعی ۱۳۸۲ برای دریافت حمایت از ردیف ۱۱۳۵۴۵..... ۲۷۷

بخش چهارم: فناوری پلی میان صنعت و علم

- معاونتی رو به جامعه / گفت‌وگو با دکتر مصطفی کریمیان اقبال..... ۲۸۳
- نقش پارکهای علمی و فناوری در توسعه اقتصادی/ لوئیس سنز،

- مدیرکل انجمن بین‌المللی پارکهای علمی (www.iasp.ws) ۲۹۲
- گزارش پیشرفت کار مراکز رشد ۳۰۵

بخش پنجم: تحولی شگرف در فعالیتهای فرهنگی - دانشجویی

- رشد شگفت‌انگیز فعالیتهای و نهادهای فرهنگی، دانشجویی ۳۱۳
- چکیده‌ای از دستاوردهای فعالیت ۳۱۷
- گزارش عملکرد، وضعیت و مسائل فرهنگی دانشگاه‌ها/ معاونت فرهنگی وزارت علوم تحقیقات و فناوری ۳۲۳
- طرح توسعه تحقیقات علوم انسانی، اجتماعی، دینی و فرهنگی اهداف، فرایندها و نتایج/ محمد وحیدی ۳۵۱
- «جنبش دانشجویی؛ تأثیر بر حاکمیت، در راه عقلانیت» / گفت‌وگو با مهندس علی‌اکبر موسوی خوئینی ۳۸۲
- نشریات دانشجویی در مسیر بالندگی/ مریم بیامش ۳۹۲

بخش ششم: توسعه زیرساختهای رفاهی - علمی در حوزه دانشجویی

- مسائل صنفی دانشجویان: اقدامات و دستاوردها/ گفت‌وگو با دکتر علی محدث، مدیرکل دانشجویان داخل ۴۰۱
- شوراهای صنفی و هدایت خواسته‌ها / مریم بیامش ۴۰۸
- گسترش تسهیلات رفاهی/ گفت‌وگو با دکتر حمید خوش‌گفتار ۴۱۶
- بررسی عملکرد انجمنهای علمی دانشجویی/ مریم بیامش ۴۲۶
- گزارشی از وضعیت اتحادیه‌های انجمنهای علمی دانشجویی ۴۳۲
- انجمنهای علمی و استقبال دانشجویان/ گفت‌وگو با سید شهاب‌الدین حسن‌زاده، مسئول امور انجمنهای علمی و شوراهای صنفی ۴۴۱
- نتایج اولیه نظرسنجی از فعالان تشکلهای علمی دانشجویی ۴۴۵
- توسعه ورزش دانشجویی در ورای برنامه سوم توسعه / سعید پورزند ۴۵۲
- معاونت دانشجویی و تحقق خواسته‌های دانشجویان / گفت‌وگو با دکتر غلامرضا ظریفیان، معاون دانشجویی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ۴۶۴

بخش هفتم: چشم‌انداز توسعه علمی در ایران

- چه حاصل؟ / گفت‌وگو با دکتر مصطفی معین ۴۸۱
- توسعه علمی؛ الزامات و چشم‌اندازها / گفت‌وگو با دکتر جعفر توفیقی ... ۴۹۹

www.ketab.ir

سیاس و قدردانی

بررسی و تدوین عملکرد دولت، تاریخی پر فراز و نشیب در جامعه ایران داشته است. بسیاری از حاکمان و مدیران سیاسی، به پدیده بررسی عملکرد به چشم یک امر تبلیغاتی محض برای ماندن در مسند قدرت و یا گسترش آن می‌نگریستند، عده‌ای نیز با اغراق در فعالیتهای انجام شده و کتمان اشتباهات و دشواری‌های مرتکب شده می‌کوشیدند تا نامی نیک از خود به یادگار گذرانند و تصویری دیگرگون از خود نمایش دهند. این آسیبها سبب گردیده که بسیاری از اهل نظر به امر تدوین عملکردهای رسمی و جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات در این زمینه به دیده یک امر غیرعلمی و یا یک پروژه فرمایشی بنگرند. این نگرش، ضرورت بی‌گفت‌وگویی تدوین اطلاعات مربوط به عملکرد دستگاه‌های اجرایی و آمارها و تحلیل‌های مربوطه را در حاله‌ای از ابهام فرو برده و حتی بسیاری از اصحاب علم و اندیشه را از مداخله در این حوزه باز می‌دارد. نمی‌توان انکار کرد که ارائه اطلاعات و تحلیلهای رسمی در مورد حوزه‌های مختلف اجرایی کشور، یک نیاز اساسی است که نباید به دلیل عملکردهای نادرستی که در این عرصه وجود داشته است آن را نادیده گرفت.

فقدان اطلاعات مدون برای انجام پژوهش‌های اقتصادی - اجتماعی در دانشگاه‌ها و موسسات تحقیقاتی و مطبوعات نقیصه‌ای است که از نادیده گرفتن این ضرورت بنیادین نشأت می‌گیرد. به همین دلیل نیز موسسه فرهنگی - مطبوعاتی ایران تلاش کرد تا گامی متفاوت در این مسیر برداشته و با اتخاذ رویکردی علمی به تدوین عملکرد دولت اصلاحات بپردازد.

البته انجام این پروژه و تدوین و نشر کتابهای دولت، انگیزه دیگری نیز دارد. دولت

سید محمد خاتمی که پس از دو بار حضور خماسی و شگفت‌انگیز مردم در انتخابات ریاست جمهوری بر سر کار آمد، در طول دوران تصدی خود با بحرانها و فشارهای گوناگون و زایدالوصفی مواجه گردید که شاید هیچ یک از دولتهای قبلی با آن مواجه نبوده‌اند. با این حال این دولت مردمی، اقداماتی بزرگ و بنیادین در عرصه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را به انجام رسانده که در کوران مجادلات سیاسی پیرامون آن مکتوم مانده است. در طول تصدی این دولت بسیاری از آرزوهای اقتصادی - اجتماعی دیرین مردم ایران مانند خودکفایی در تولید اقلام اساسی کشاورزی، رشد متوسط ۶ درصد صنعت، ایجاد نزدیک سه میلیون شغل جدید، احداث هزاران مجموعه ورزشی، ساخت حدود ۵۰ سد بزرگ، دو برابر شدن ذخائر نفتی کشور و راه‌اندازی بزرگترین میدان گازی جهان، سه برابر شدن تولید کتاب، دو برابر شدن تعداد استادان و دانشجویان دانشگاهها تحقق یافت. به رغم مشکلات موجود گامهایی بلند در مسیر توسعه برداشته شد که به دلیل تبلیغات وسیع مخالفان دولت، ناگفته باقی مانده است. مجموعه کتابهای دولت گوشه‌ای از این فعالیتها را تدوین و بازگو کرده و اطلاعات دقیق مربوط به آنها را ارائه کرده است. البته عملکرد بخشهای اجرایی دولت خالی از اشکال نبوده است و لذا در تدوین کتابها، کوشش شده است تا با یاری استادان و محققان و کارشناسان امر، به تحلیل نقاط ضعف و مشکلات موجود نیز پرداخته شود. این منشی است که در دولت اصلاحات بنیان گذارده شده که حتی در انعکاس فعالیتهای دولت، جانب صداقت رها نشود و کاستی و دشواری‌ها نیز بیان گردند.

به هر حال این کتابها می‌تواند منبع تحقیقات، تحلیلها و بررسی‌های دیگری قرار گیرند که بی‌گمان زمینه‌ساز اصلاح و شکوفایی عملکردهای دستگاههای اجرایی در دوره‌های بعدی و انجام پژوهش‌های کاربردی در مراکز علمی - دانشگاهی باشد.

در اینجا لازم می‌دانم از حمایتها و ارشادات وزیر محترم فرهنگ و ارشاد اسلامی جناب آقای مسجدجامعی که موجبات اجرای این پروژه مهم را فراهم نمودند سپاسگزاری و تشکر کنم.

عبدالرسول وصال

مدیرعامل موسسه فرهنگی - مطبوعاتی ایران

سیاس و قدردانی مؤلف

این مجموعه با همکاری آقای حسین رمادان جمع‌آوری و تنظیم شده است. بی‌گمان بدون تلاش شبانه‌روزی، جدیت و سخت‌کوشی او امکان گردآوری و تهیه این کتاب نبود که لازم است از تلاش وی قدردانی کنم. همچنین این کتاب با حمایت، پشتیبانی و تشویق جناب آقای عبدالرسول وصال مدیرعامل محترم موسسه فرهنگی - مطبوعاتی ایران تهیه شده است که بدون حضور و حمایت ایشان امکان انجام این کار نبود. در سرآغاز این کتاب از مهر ایشان نهایت سپاس و تشکر دارم. همچنین از معاونان محترم وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نیز سرکار خانم دکتر بروجردی مدیرکل محترم روابط عمومی این وزارت صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم.

حسین سلیمی

دی ماه ۱۳۸۳

توسعه علم و فرهنگ در برنامه سوم*

سید محمد خاتمی

... «توسعه» بالا رفتن ظرفیتهای مادی و معنوی جامعه همراه با یکدیگر است. پیشرفت مادی شرط لازم پیشرفت معنوی است، ولی شرط کافی نیست. ارتقای توان علمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جامعه از جمله لوازم بدیهی توسعه اقتصادی است. به این سبب مناسب می‌دانم که به عملکرد برنامه سوم توسعه در حوزه «علمی و فرهنگی». ... به اختصار اشاره کنم:

حوزه توسعه علمی و رشد فرهنگی برنامه سوم به توسعه علمی و شکوفایی فرهنگ اهتمام ویژه داشت، از این رو در سال چهارم آن، خوشبختانه دستاوردهای بخش آموزش، پژوهش، فناوری و فرهنگ کشور را می‌توان از جمله نقاط برجسته و فرصتهای تحرک توسعه‌ای ایران اسلامی دانست. مهمترین شاخصهای این حوزه عبارتند از:

- تحول ساختاری در نظام علوم، تحقیقات و فناوری.
- تمرکززدایی و افزایش اختیارات دانشگاه‌ها و موسسه‌های آموزش عالی و پژوهشی.
- ایجاد هماهنگی بین برنامه‌های توسعه آموزش عالی با نیازهای توسعه کشور.
- تنوع‌بخشی به نظام پذیرش دانشجو.
- بهبود هرم هیأت علمی و شاخص استاد به دانشجو.
- طی چهار سال اول برنامه نسبت دانشجو به استاد در دانشگاه‌های دولتی گروه پزشکی از ۱۰ نفر به هشت نفر و در گروه غیرپزشکی از ۲۰ نفر به ۹ نفر رسیده است.

* آخرین گزارش رئیس جمهور به مجلس شورای اسلامی از چگونگی اجرای برنامه سوم توسعه ۸۳/۸/۱۲

- سرمایه‌گذاری در دانشهای نوین و پیشرفته و تدوین سندهای ملی زیست فناوری؛ نانو فناوری و توسعه علمی.
- گسترش حوزه فناوری‌های نوین در کشور از طریق ایجاد مراکز رشد و پارکهای فناوری به نحوی که تا پایان سال ۱۳۸۲، مجوز ۹ پارک علمی و فناوری و ۳۲ مرکز رشد علم و فناوری صادر شده است.

- تقویت زیرساختهای فعالیت فرهنگی، علمی ورزشی دانشجویان.
- افزایش نقش و سهم ایران در فرایند تولید علم.
- گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات به سطوح مختلف آموزشی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی.
- افزایش کاربران اینترنت از ۵ در هزار به ۷ در هزار.
- رشد شاخصهای تولید فرهنگی به ویژه در عرصه کتاب و معارف دینی.
- چهار برابر شدن اعتبارات نهادها و دستگاه‌های دینی و فرهنگی از ۱۵۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۵ به ۶۰۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۳.

مقدمه‌ای بر

«بررسی علمی جهش علم و فناوری در جامعه ایران»

دکتر حسین سلیمی

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

اگر بخواهیم یک ویژگی بارز برای نظریه‌های نوین علوم اجتماعی در مقایسه با دیدگاه‌های کلاسیک در این زمینه برشماریم، بی‌گمان آن ویژگی، تأکید و توجه فراوان به عنصر «دانایی» در عرصه‌های گوناگون حیات اجتماعی انسان است. نگرشهای نوین در دانش اجتماعی، انسان را نه بعنوان یک شیئی و نه بعنوان یک موجود منفعت‌جو مورد مطالعه قرار نمی‌دهند. از همین رو جامعه انسانی، دیگر به مثابه مجموعه‌ای از انسانها که فقط برای بهره‌جویی بیشتر و کامروایی افزون‌تر گرد هم آمده‌اند، تلقی نمی‌شوند. از این نظرگاه، جامعه بشری با نظام دانایی و میزان معرفت و آگاهی و نیز چگونگی معرفت و آگاهی آن بازشناخته می‌شود. آنچه متمایزکننده انسان امروزی با انسان مدرن قرن بیستمی است، اهمیت یافتن روزافزون دانش و معرفت در حیات اجتماعی او است. از همین روست که گفتارهای کاملاً متفاوت فلسفی و علمی از این عبارت مشهور و جهان شمول بهره می‌گیرند که «قدرت دانش است». «یکی دانستن» قدرت و دانش هم در نگرشهای مدرن و کلاسیک به کار گرفته شده و مثلاً محاسبه شده است که هر چه میزان دانایان و صاحبان دانش در یک جامعه افزایش می‌یابد، میزان توان اقتصادی و سیاسی آن جامعه افزایش می‌یابد، و هم توسط اندیشه‌های موسوم به موج سوم، در بررسی‌های آلوین تافلر بر این نکته تأکید شده است که بنیاد

قدرت در جامعه نوین انسانی در حال دگرگونی است. او در کتابهای مشهور «موج سوم» و «دگرگونی در قدرت» بیان می‌کند که در جهان ما بعد صنعتی دیگر نمی‌توان قدرت نظامی و یا حتی قدرت صنعتی را ملاک و پایه اصلی قدرت دانست. بلکه دانش و میزان تسلط بر عناصر دانایی و توان مبادله و ارتباط در حوزه دانش و علم است که مبنای اصلی قدرت در نزد بشر است و خواهد بود.

گذشته از گرایشهای نظری مختلف، کشورهای جهان در نشستهای گوناگون یونسکو به این اجماع نظر رسیده‌اند که اطلاعات، علوم، مهارتها و آگاهی‌های انسانها مهمترین و پایه‌ای‌ترین زمینه دستیابی جوامع به توسعه است. البته این پایه، نه فقط در عرصه توسعه اقتصادی، بلکه در حوزه توسعه سیاسی نیز نقش محوری دارند. توسعه اقتصادی بدون توسعه علم و آگاهی امکانپذیر نیست و توسعه سیاسی نیز بدون آن مفهومی پوچ و بی‌معنی است. در نتیجه از زمان برگزاری کنفرانس سیاستهای فرهنگی یونسکو در سال ۱۹۸۴ در مکزیکوسیتی تا سال ۲۰۰۴ تقریباً در تمامی اجلاسهای رسمی یونسکو، توسعه انسانی و گسترش دانش و آگاهی‌های انسانی بعنوان مهمترین و اساسی‌ترین وظیفه و رسالت دولتها شناخته شده است. حتی در گزارشهای سالیانه انکتاد (مجمع توسعه و تجارت ملل متحد) که در گذشته تنها به آمار و بررسی‌های اقتصادی محض اختصاص داشت، در سالهای اخیر، بر توسعه علم و آگاهی و استفاده از تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات در جوامع مختلف تمرکز بیشتری صورت گرفته است.

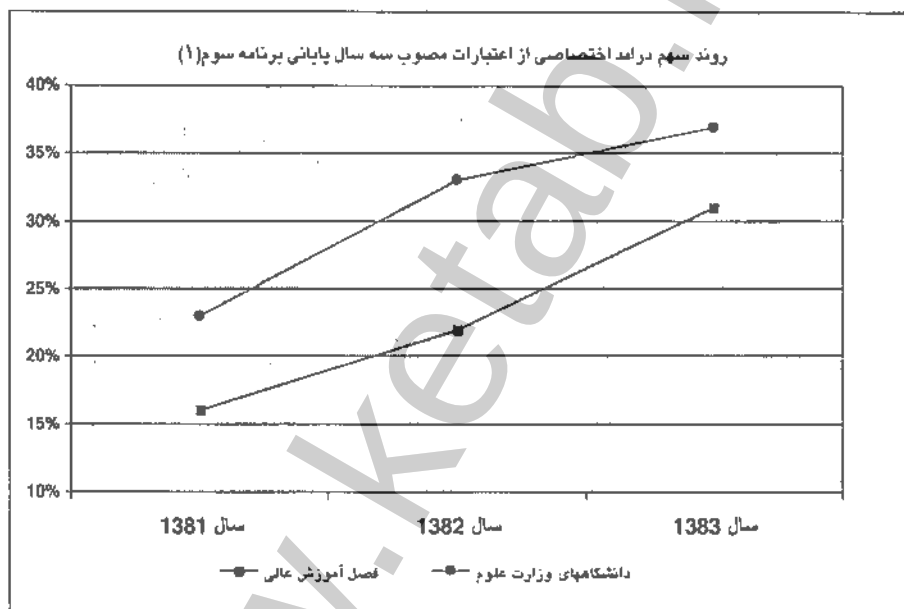
با این مقدمه اجمالی می‌توان دریافت که چرا «توسعه علمی» در جامعه ایران به ویژه از سال ۱۳۷۶ به بعد به یکی از اصلی‌ترین زمینه‌های فعالیتهای دولت بدل شد و دانشگاه‌ها در مرکز توجه حکومت قرار گرفتند. یک بررسی اجمالی نشان می‌دهد که علیرغم فشارهای فراوان وارد شده بر حوزه آموزش عالی که یکی از پرتنش‌ترین حوزه‌های مدیریتی کشور بوده است، در این عرصه پیشرفتهای قابل تأملی صورت گرفته است. در حالی که مدیران حوزه آموزش عالی در این سالها هر روز با یک بحران سیاسی - اجتماعی تازه مواجه بودند و فشارهایی سنگین را در برابر گروه‌های مختلف سیاسی تحمل می‌کردند، امکان یک جهش در عرصه آموزش عالی و تولید علم در کشور فراهم آمد. در این سالها یک مدیر دانشگاهی همه روز با فشار برای کنترل

پوشش دانشجویان، بخرانهای ناشی از تقاضای صنفی و درخواستهای روزافزون برای غذا و خوابگاه بهتر، تمایل گروه‌های سیاسی مختلف برای انحصاری کردن فضای دانشگاه‌ها برای فعالیت سیاسی خود، فشارهای سیاس و قضایی بر استادان و جریانهای دانشجویی و کمبود اعتبارات و بودجه لازم برای سامان بخشی به ساختمانها، وضعیت رفاهی اعضای هیأت علمی و توسعه تحقیقات مواجه بودند.

بی‌گمان در چنین شرایطی و زیر این فشارها، حتی حفظ وضع موجود را می‌توان دستاوردی بزرگ برای نظام آموزش عالی کشور دانست. اما اطلاعات و ارقام گویای آن است که نه تنها وضع موجود حفظ شد، بلکه جهشی بزرگ به سوی توسعه علم و فناوری در این دوره انجام و بسیاری از زیرساختهای توسعه علمی در جامعه فراهم شد که می‌توان آن را یکی از برجسته‌ترین شاخصهای عملکردی دولت سید محمد خاتمی محسوب کرد.

در این دوره زمینه لازم برای تحول ساختاری در حوزه آموزش عالی فراهم شد که نتیجه آن تهیه و ارائه لایحه تغییر ساختار وزارت علوم تحقیقات و فناوری بود که البته به بن‌بست سیاسی برخورد کرد و بسیاری از اصول بنیادین آن از سوی شورای نگهبان قانون اساسی مردود گردیده و در مجلس هفتم شورای اسلامی دگرگون شد. لایحه مصوب گرچه بسیاری از اصول بنیادین خود را از دست داد اما باز هم گامی برای تمرکززدایی در حوزه آموزش عالی محسوب گردید و انجام این تحول را در مجموع می‌توان مثبت ارزیابی کرد. به علاوه در درون نظام مدیریتی آموزش عالی نیز تحولاتی برای واگذاری بیشتر اختیارات به دانشگاه‌ها، انتخابی کردن مدیران و مسئولان دانشگاه‌ها و افزایش اختیارات هیأت‌های امناء دانشگاه‌ها صورت گرفت که حرکتی مثبت در مسیر تحول فناوری نظام علوم، تحقیقات و فناوری محسوب می‌گردد. همچنین آماده شدن طرح جامع نظام توسعه علمی کشور و طرح نظام توسعه فناوری کشور نیز از عملکردهای برجسته وزارت علوم در طی دوران ریاست جمهوری سید محمد خاتمی است. نگاهی اجمالی بر شاخصهای گوناگون حوزه آموزش عالی و دانش و فناوری نشان می‌دهد که در تمامی شاخصها یک رشد چشمگیر ملاحظه می‌شود. آمارها نشان می‌دهد که اعتبارات در نظر گرفته شده برای دانشگاه‌ها در طول برنامه

سوم توسعه به طور متوسط سالیانه ۲۵/۱ درصد رشد داشته است که این امر نشانگر آن است که این اعتبارات در طول این مدت به بیش از دو برابر افزایش یافته و این بیش از میزان پیش‌بینی برنامه سوم بوده است. این در حالی است که میزان درآمد اختصاص دانشگاه‌های دولتی در ایران نیز ۱/۵ برابر بیش از میزان پیش‌بینی شده در برنامه سوم توسعه بوده است. جداول ذیل گویای این رشد چشمگیر است:

منبع: آموزش عالی در برنامه‌ریزی و برنامه چهارم توسعه کشور در نشست معاونان دانشگاه‌ها و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، معاونت طرح و توسعه، ص ۲۵.

مقایسه رشد اعتبارات دانشگاه‌های وزارت علوم و

فصل آموزش عالی از محل درآمد عمومی در سالهای برنامه سوم

عنوان	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	درصد رشد
رشد اعتبارات فصل آموزش عالی (درصد)	۴۹/۷	۲۰/۱	۲۷/۱	۲۲/۸	۹/۰	۲۲/۳
رشد اعتبارات دانشگاه‌های وزارت علوم تحقیقات و فناوری (درصد)	۴۶/۲	۲۱/۹	۲۱/۸	۲۴/۰	۱۳/۷	۲۵/۱

منبع: همان منبع، صفحه ۲۷

افزایش اعتبارات آموزش عالی سبب گردیده که به طور متوسط هر سال حدود ۴/۲ درصد به تعداد دانشجویان کشور افزوده شود. این به معنی آن است که تعداد دانشجویان دانشگاه‌های دولتی کشور از سال ۱۳۷۸ حدود ۲۴ درصد رشد داشته باشد. نکته حایز اهمیت این است که بیشترین نرخ رشد تعداد دانشجو در سطح کارشناسی ارشد (۱۰/۷ درصد) و دکترای تخصصی (۹/۸ درصد) است. به علاوه همراه افزایش تعداد دانشجو، فضای دانشگاهی و ساختمانها و تأسیسات دانشگاهی نیز رشدی قابل ملاحظه داشته است.

وضعیت تعداد دانشجویان، فضاهای آموزشی و سرانه کالبدی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی وابسته به وزارت علوم در سال تحصیلی ۵۹ - ۱۳۵۸ و ۸۳ - ۱۳۸۲

عنوان	تعداد دانشجویان		درصد رشد	زیربنای موجود (متر مربع)		درصد رشد	سرانه موجود (متر مربع)		سرانه قابل قبول
	روزانه								
	۵۸-۵۹	۸۲-۸۳		۵۸-۵۹	۸۲-۸۳		۵۸-۵۹	۸۲-۸۳	
گروه علوم پایه	۵۱۲۳۵	۱۰۱۴۰	۴۰۵	۱۶۶۲۴۴	۵۳۳۰۸۸	۲۲۱	۱۶/۳۹	۱۰/۴۱	۱۲
گروه علوم انسانی و هنر	۴۹۶۹۶	۹۹۷۹۲	۱۰۱	۱۹۴۵۶۱	۵۶۲۵۴۵	۱۸۹	۳/۹۲	۵/۶۴	۱۰
گروه فنی و مهندسی	۳۳۳۸۹	۶۹۴۲۳	۱۰۸	۲۵۶۷۵۱	۸۳۳۶۹۳	۲۲۵	۷/۶۹	۱۲/۰۰	۱۴
گروه کشاورزی و دامپزشکی	۶۷۰۹	۳۹۸۷۱	۴۹۴	۱۲۳۲۰۳	۴۹۵۲۸۴	۳۰۲	۱۸/۳۶	۱۲/۴۲	۱۷
جمع	۹۹۹۳۴	۲۶۰۳۲۱	۱۶۰	۷۴۰۷۵۹	۲۴۲۴۶۱۰	۲۲۷	۷/۴۱	۹/۳۱	۱۲/۵۳

با توجه به رشد ۱۶۰ درصدی جمعیت دانشجویی (روزانه) در سال تحصیلی ۸۳ - ۱۳۸۲ نسبت به سال تحصیلی ۵۹ - ۱۳۵۸ خوشبختانه سرانه فضای کالبدی آموزشی دانشگاه‌ها ۲۲۷ درصد افزایش یافته و نهایتاً سرانه موجود فضای آموزشی به ازای هر نفر دانشجو در سال ۱۳۸۲ نسبت به سال ۱۳۵۸ رشدی بیش از ۲۵ درصد را نشان می‌دهد.

زیربنای در دست احداث گروه‌های چهارگانه آموزشی در حال حاضر ۸۰۸۳۲۶ مترمربع می‌باشد که با بهره‌برداری از فضاهای در دست احداث بخشی از مشکلات فضاهای کالبدی در دانشگاه‌ها برطرف خواهد شد.

تعداد دانشجویان دانشگاه‌های تابع وزارت علوم طی برنامه سوم و عملکرد آن

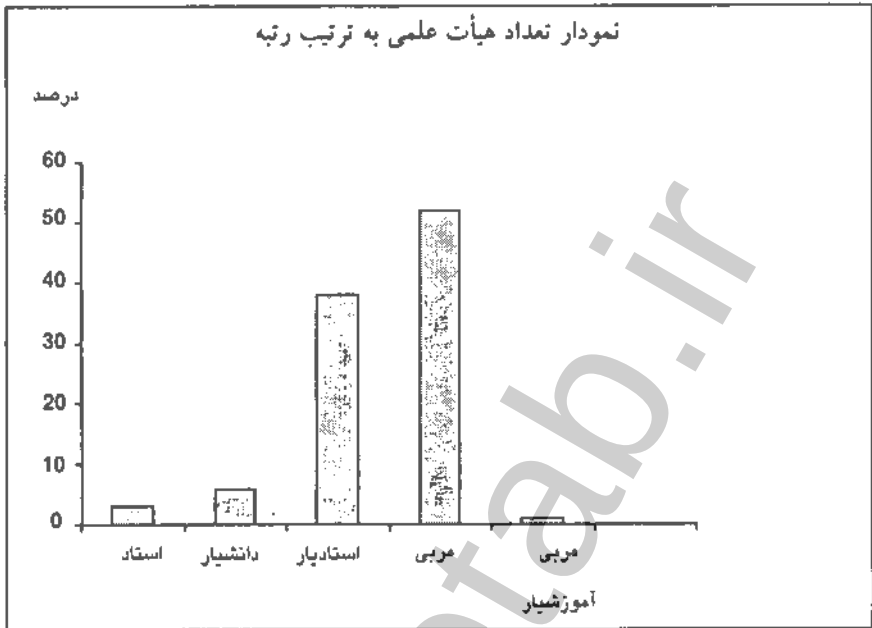
مقطع	پایان برنامه دوم ۱۳۷۸	پایان برنامه سوم ۱۳۸۳	متوسط رشد سالانه (برنامه)	پیش‌بینی عملکرد ۱۳۸۳	متوسط رشد سالانه (عملکرد)
کارדانی	۱۵۰/۰۰۰	۱۵۰/۰۰۰	۰/۰	۱۳/۰۴۳	-۲/۸
کارشناسی	۱۷۵/۰۰۰	۱۹۸/۰۰۰	۲/۵	۲۰۹/۶۳۴	۳/۷
کارشناسی ارشد	۲۰/۰۰۰	۴۰/۲۳۰	۱۵/۰	۳۳/۳۱۷	۱۰/۷
دکترای حرفه‌ای	۱/۹۵۰	۱/۹۵۰	۰/۰	۲/۴۷۳	۴/۹
دکترای تخصصی	۲/۶۵۰	۷/۵۰۰	۱۰/۰	۷/۴۳۳	۹/۸
جمع	۲۱۶/۶۰۰	۲۶۲/۶۸۰	۳/۹	۲۶۵/۹۰۰	۴/۲

همان منبع، صفحه ۲۲

آمار گویای آن است که تعداد اعضاء هیأت علمی دانشگاه‌ها نیز با رشدی نزدیک ۳۰ درصد مواجه بوده است و این باعث شده که شاخص استاد به دانشجو در دانشگاه‌های دولتی از ۲۷ به ۱۸ (دانشجو به استاد) کاهش یابد که نزدیک به استانداردهای جهانی است. گرچه هنوز حدود نیمی از اعضاء هیأت علمی را مریان تشکیل می‌دهند اما در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری تمهیداتی برای تحصیل مریان و ارتقای آنها در هرم اعضاء هیأت علمی فراهم آورده است. جدول ذیل گویای وضعیت کنونی اعضاء هیأت علمی در دانشگاه‌ها است:

تعداد هیأت علمی تمام‌وقت به تفکیک مرتبه

مرتبه علمی	فراوانی	درصد
استاد	۱۶۰۲	۳
دانشیار	۳۰۹۷	۵/۸
استادیار	۲۰۲۸۵	۳۸
مربی	۲۷۷۵۸	۵۲
مربی آموزشیار	۶۲۰	۱/۲
جمع	۵۳۳۸۲	۱۰۰

(منبع: توسعه علمی در ایران، روابط عمومی وزارت علوم)

- در حال حاضر کل فضای آموزشی کشور ۱۲ میلیون و ۲۰۰ هزار متر مربع است.
- ارتقای شاخص استاد به دانشجو از ۲۷ به ۱۸.
- در عرصه پژوهشی نیاز شاخصهای عمده‌ای در زمینه افزایش تولیدات علمی، پژوهشی یافت می‌شود که عناوین آن به شرح ذیل است:
- رشد ۳۰۰ درصدی مقالات علمی چاپ شده در ایران در مجله‌های معتبر علمی بین‌المللی در ۵ سال اخیر.
- افزایش اعتبارات تخصیص یافته به تحقیقات از حدود ۰/۳ درصد تولید ناخالص داخلی از ابتدای برنامه سوم به ۰/۸ درصد تاکنون.
- فعالیت ۲۹۲ مرکز تحقیقاتی با مجوز معاونت پژوهشی.
- تشکیل ۱۴۵ انجمن علمی با حمایت و نظارت معاونت پژوهشی.
- جذب ۴۱۰ طرح علمی فناوری مرتبط با نیازهای فناوری و صنعت کشور و واگذاری آن به پژوهشگران.
- تشکیل ستاد پیشبرد علوم در ایران ۱۴۰۰ به منظور پیگیری و رصد شرایط علمی

بین‌المللی و پیگیری امر توسعه علمی کشور.

یکی از معضلات عمده نظام آموزش عالی در ایران در عدم ارتباط آن با دستگاه‌های اجرایی نیازهای جاری کشور بود. اما در این دوره به نظر می‌رسد که با تصویب قوانین و مقررات نوین، فصل جدیدی در این باب گشوده شده است. جذب ده‌ها میلیارد دلار اعتبار اجرای طرحهای تحقیقاتی از سوی دانشگاه‌های دولتی شاخص عمده برای این تحول است. همچنین ایجاد دفاتر کارآفرینی در دانشگاه‌ها توانسته است که رابطه میان نیازهای کاری، اجرایی کشور با دانشگاه‌ها را تا حدودی برقرار سازد.

البته می‌توان گفت که گامهای مثبتی نیز در عرصه گسترش فضاهاى دانشجویی نیز برداشته شود. وجود حدود ۵ میلیون و ۳۰۰ هزار مترمربع فضای آموزشی، خوابگاهی، سلف سرویس، نمازخانه و سالنهای ورزشی و نگهداری و بازسازی و توسعه آنها نشانگر فعالیتی طاقت فرسا در این زمینه است. هر چند که امکانات رفاهی دانشجویان هنوز بسیار اندک و با وضعیت آرمانی فرسنگها فاصله داشته و با اعتراضات مکرر دانشجویی نیز مواجه بوده است، اما نمی‌توان منکر پیشرفت‌های انجام شده در این حوزه بود.

اما در حوزه فعالیتهای فرهنگی، دانشجویی یک تحول عظیم و بی‌سابقه صورت گرفته است. ظرف مدت ۶ سال ۸۰۰ کانون فرهنگی، هنری و ۳۵۷ انجمن صنفی دانشجویی و ۴۸۰ انجمن ورزشی و ۸۶۰ انجمن علمی دانشجویی شکل گرفت که طراوت و تحرک بی‌سابقه‌ای در محیط فعالیتهای دانشجویی به وجود آورد. نشریات دانشجویی از حدود ۱۰۰ نشریه در سال ۱۳۷۶ به ۲۴۰۰ نشریه در سال ۱۳۸۳ نشانگر یک تحول عمیق در حوزه فعالیتهای دانشجویی است.

مجموعه این اطلاعات نشان می‌دهد که تحول و تحرک در عرصه آموزش عالی در حد شگفت‌انگیزی وجود داشته است و بحرانهای متعدد سیاسی - اجتماعی در محیط دانشگاهی که حادث‌ترین و جنجالی‌ترین بحرانهای سیاسی در دوران ریاست جمهوری سیدمحمد خاتمی بوده است، نتوانست رشد و توسعه علم و فناوری را مسدود سازد. در این مجموعه تلاش گردیده که گوشه‌ای از فعالیتهای انجام شده در این عرصه مورد بحث و تفحص علمی قرار گیرد. در این زمینه از نظرات گروهی از صاحب‌نظران و متخصصان و نیز آمارها و اطلاعات رسمی استفاده گردیده تا حداقل دریچه‌ای برای بررسی‌های علمی و کارشناسی عمده‌تر در شناخت تحول انجام شده در حوزه آموزش عالی کشور گشوده شود.